

Problematika prodloužení platnosti stanoviska k posouzení vlivů provedení záměru „D3 – Středočeská část“ na životní prostředí z hlediska vlivů na kvalitu ovzduší

I. Úvod

V únoru 2012 bylo vydáno souhlasné stanovisko (dále jen „Stanovisko EIA“) Ministerstva životního prostředí (MŽP) k posouzení vlivů provedení Záměru „D3 – Středočeská část“ (dále jen Záměr) na životní prostředí (č.j. 1933/ENV/12).¹ Platnost tohoto stanoviska byla na základě žádosti Ředitelství silnic a dálnic ČR z ledna 2017 prodloužena v červnu 2017 pod č. j. 12846/ENV/17, a to do 1.2.2022 (dále jen Prodloužení platnosti stanoviska). MŽP dospělo k závěru, že nedošlo k podstatným změnám realizace Záměru, podmínek v dotčeném území, k novým znalostem souvisejícím s věcným obsahem dokumentace a vývoji nových technologií využitelných v Záměru. Součástí zmíněné žádosti jsou dokumenty „Srovnávací studie, D3 – Středočeská část“ (PRAGOPROJEKT a. s., únor 2017, dále jen „Srovnávací studie“) a „Dodatek č. 1 Srovnávací studie, D3 – Středočeská část“ (PRAGOPROJEKT a. s., květen 2017). V současnosti MŽP posuzuje opětovnou žádost oznamovatele Záměru (Ředitelství silnic a dálnic ČR) o prodloužení platnosti stanoviska EIA.

V textu níže jsou kriticky zhodnoceny dosud dostupné podklady k Záměru v oblasti jeho vlivů na kvalitu ovzduší, a to z hlediska aktuálnosti těchto materiálů. Je zhodnocena relevantnost a platnost dokumentace zpracované podle zákona č. 100/2001 Sb. o posuzování vlivů Záměru na životní prostředí (PRAGOPROJEKT a. s., srpen 2010, dále jen „Dokumentace EIA“), respektive rozptylové studie, která byla součástí této Dokumentace EIA. Dále jsou vyhodnoceny podklady žádosti o prodloužení platnosti stanoviska z roku 2017. Je zvážena nutnost posouzení aktuálního stavu problematiky formou nového posuzování vlivů Záměru na životní prostředí a zpracování nové dokumentace podle přílohy č. 4 zákona č. 100/2001 Sb. v platném znění.

II. Legislativa

Podle § 8 odst. 1 zákona č. 100/2001 Sb. v platném znění se dokumentace záměru zpracovává se zohledněním současného stavu poznatků a metod posuzování. Podle § 9a odst. 4 téhož zákona příslušný úřad platnost stanoviska na žádost oznamovatele prodlouží o 5 let, a to i opakovaně, pokud nedošlo ke změnám podmínek v dotčeném území nebo poznatků a metod posuzování, v jejichž důsledku by záměr mohl mít dosud neposouzené významné vlivy na životní prostředí. Nelze-li platnost stanoviska prodloužit z důvodu těchto uvedených změn, které se vztahují pouze k určité části nebo etapě záměru, je podle § 9a odst. 5 taková část nebo etapa předmětem posuzování podle § 4 odst. 1 písm. h).

III. Změny ve stavu území

Při posuzování změn podmínek v dotčeném území je klíčové vyhodnocení vývoje imisních koncentrací relevantních znečišťujících látek, pro které je legislativou definován imisní limit. Pro posouzení stávající úrovně znečištění ovzduší se v souladu s požadavky zákona č. 201/2012

¹ https://portal.cenia.cz/eiasea/detail/EIA_MZP325?lang=cs

Sb. vychází z map úrovní znečištění, které zobrazují průměrné imisní koncentrace znečišťujících látek za předchozích 5 kalendářních let (jedná se o pětileté klouzavé průměry) pro čtverce území o velikosti 1×1 km.

Zmíněné mapy však lze pro srovnání vývoje imisní zátěže v čase aplikovat jen orientačně, přičemž je třeba vzít v úvahu nejistotu jednotlivých map. Průměrná relativní nejistota jednotlivých map má v jednotlivých letech různé prostorové rozložení. Předmětné mapy nejsou primárně konstruovány za účelem jejich meziročního srovnání. Způsob hodnocení vývoje imisní zátěže v čase se odvíjí od účelu takového hodnocení a velikosti hodnoceného území. Pro hodnocení vývoje imisní zátěže v jednotlivých lokalitách je samozřejmě ideální časová řada imisních měření v dané lokalitě. Není-li takové měření k dispozici, je třeba vyjít z dostupných dat, které k dispozici jsou a počítat s nejistotou, jež plyne z omezeného množství dat. Na základě dostupných dat je teoreticky možné nechat si spočítat „reanalýzu“ za příslušné období, a to na základě konzistentní metodiky, emisních vstupů a naměřených dat z konzistentního souboru stanic.²

V Prodloužení platnosti stanoviska se na str. 5-6 cituje Srovnávací studie formou konkrétní kvantifikace změn v imisních koncentracích zájmových znečišťujících látek v $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Ve Srovnávací studii bylo provedeno srovnání imisních map pro roky 2007-2011 a 2011-2015. Metodická obtížnost srovnávání map imisních koncentrací v čase není v Prodloužení platnosti stanoviska zmíněna, nejistoty map nejsou zohledněny.³ Na základě tohoto metodicky zcela nedostačujícího srovnání se pak v Prodloužení platnosti stanoviska konstatuje, že „u většiny sledovaných znečišťujících látek došlo pouze k drobným změnám v imisních koncentracích.“

V kapitole C.2 Srovnávací studie, z níž výše zmíněná část Prodloužení platnosti stanoviska vychází, se v poznámce na str. 18 k tabulkám uvádějícím hodnoty koncentrací pro jednotlivé znečišťující látky v dotčeném území pro časová období 2007 – 2011 a 2011 – 2015 píše: „*Při interpretaci (...) tabulek je nutné uvažovat nejistoty jednotlivých map znečištění ovzduší (...) Přestože jsou nejistoty některých map dosti vysoké (...) jedná se o odhady imisního pole, které adekvátně odpovídají použitým podkladům a stavu současného poznání.*“ V textu již ovšem dále není vysvětleno, zda a jak konkrétně byly nejistoty jednotlivých map ve vyhodnocení trendu znečištění ovzduší ve Srovnávací studii uvažovány a zda značná výše nejistot neznemožňuje identifikaci trendu v imisních koncentracích (tedy zda nejistoty nejsou větší než uvedené změny v imisních koncentracích). Na str. 23 Srovnávací studie se dále ve formě poznámky uvádí pouze obecné skutečnosti k nejistotám imisních map benzo(a)pyrenu bez konkretizace a kvantifikace vlivu těchto nejistot na posuzování meziročních změn podílu zasaženého území a obyvatel nadlimitními koncentracemi této karcinogenní látky. Rovněž není v kapitole C.2 Srovnávací studie vůbec řešeno, k jakým metodickým změnám tvorby imisních map v mezichase došlo a jaký vliv na rozdíly imisních hodnot tyto změny mohly mít. Metodika tvorby map včetně podkladů pro jejich tvorbu byla totiž v uplynulých 15 letech předmětem postupného zdokonalování. Porovnání mezi průměrnými odhadnutými hodnotami koncentrací ve dvou různých pětiletých obdobích i proto nelze provést mechanicky.⁴ U výše uvedených poznámek k interpretaci tabulek se tedy jedná pouze o obecná konstatování bez konkrétní vypovídající hodnoty. Není tedy v žádném případě možné vyslovit závěr, že „*rozdíly ve stavu*

² Odpověď ČHMÚ ze dne 6.11.2020 (č. j. CHMI/411/153/2020) na žádost o součinnost a poskytnutí informací města Jesenice

³ Stejně metodicky nesprávně bylo provedeno vyhodnocení změn kvality ovzduší např. v prodloužení platnosti stanoviska k posouzení vlivů provedení záměru „Vestecská spojka v úseku Západní komerční zóna Průhonice – silnice II/603“ na životní prostředí ze dne 6. dubna 2020 (č. j.: MZP/2019/710/9877)

⁴ Odpověď ČHMÚ ze dne 5.6.2020 (č. j. CHMI/411/46/2020) na žádost o informace města Jesenice

ovzduší nejsou pro hodnocení vlivů záměru podstatné s výjimkou benzo[a]pyrenu“ (str. 23 Srovnávací studie). Lze shrnout, že pokud bude stejným způsobem hodnocen vývoj imisní zátěže v dotčeném území i v aktuálním procesu prodloužování platnosti stanoviska, bude se jednat o vyhodnocení metodicky chybné a bez zásadní vypovídající hodnoty.

Je třeba upozornit, že v kapitole C.2 Srovnávací studie není hodnocen vývoj imisních koncentrací na stanicích AIM v dotčeném území. Naopak je zmiňován celorepublikový trend v imisních koncentracích, který však pro dotčené území nemusí být vypovídající. Informace o naměřených koncentracích na stanicích AIM byly součástí kapitoly C.II.1. Dokumentace EIA, v níž jsou uvedené údaje z měřicích stanic v Praze-Libuši, Ondřejově, Benešově-Spořilově a Sedlčanech. Na str. 17 Srovnávací studie jsou tyto stanice hodnoceny tak, že *„dostatečně nepopisují rozdílnosti kvality ovzduší v rozsáhlém zájmovém území.“* Od doby Srovnávací studie došlo u posledních dvou jmenovaných stanic k zastavení provozu, na stanici Ondřejov již nejsou měřeny znečišťující látky relevantní v kontextu Záměru, Praha-Libuš má vypovídající charakter spíše pro okrajovou část Prahy a nové stanice nebyly v dotčeném území zřízeny. V širším zájmovém území Záměru se v současnosti nenacházejí prakticky již vůbec žádné měřicí stanice automatického imisního monitoringu⁵, což je významné zhoršení oproti době zpracování Dokumentace EIA a tento fakt by ve Srovnávací studii měl být zmíněn. V podmínkách souhlasného Stanoviska EIA není uvedeno měření imisních koncentrací ovzduší znečišťujícími látkami před a po realizaci Záměru, Prodloužení platnosti stanoviska je také neuvádí. Není jasné, jakým způsobem má být hodnocen reálný vliv Záměru na kvalitu ovzduší, nejsou-li již v území měřicí stanice a měření před a po realizaci Záměru není jeho podmínkou.

Na str. 23 Srovnávací studie je shrnuta imisní situace na základě *„průměrných hodnot koncentrací znečišťujících látek poskytovaných ČHMÚ za období 2007-2015.“* Konstatuje se, že *„v širším okolí záměru nedochází k překračování imisních limitů znečišťujících látek. Výjimkou je benzo[a]pyren.“* Na základě toho jsou pak komentovány rozdíly ve stavu ovzduší, které s výjimkou benzo(a)pyrenu nejsou hodnoceny jako podstatné. Takové hodnocení vychází z předpokladu, že imisní koncentrace jsou v mapách ČHMÚ se čtverci 1 x 1 km postiženy správně, tedy s uvažováním nejistoty jednotlivých map. Metodika tvorby těchto map využívá mj. lineární regresi mezi naměřenými daty a výstupem z rozptylového modelu. Pokud jsou v daných oblastech správně postiženy všechny podstatné emisní zdroje, nemělo by docházet k systematickému posunu odhadu imisních koncentrací.⁶ Právě toto ovšem může být významný problém, neboť např. emise ve skutečném silničním provozu jsou významně vyšší než emise zjištěné v laboratorních podmínkách (viz kapitola IV dále). Z tohoto důvodu je žádoucí při hodnocení změn v imisní situaci vycházet z měření, avšak v dotčeném území není v současnosti prakticky žádná měřicí stanice. Proto je třeba důrazně doporučit zahájení monitoringu imisního stavu zájmového území, a to ne-li formou reprezentativní stálé stanice, tak alespoň dostatečně rozsáhlým a opakovaným kampaňovitým měřením.⁷

IV. Změny ve stavu poznání a legislativě

⁵https://www.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/web_generator/locality/pollution_locality/active_region_2732_C_Z.html

⁶ Odpověď ČHMÚ ze dne 19.8.2021 (č. j. CHMI/411/61/2021) na žádost o informace města Jesenice

⁷ Vzhledem ke skutečnosti, že imisní limity jsou stanoveny k celému roku, by bylo pro přesné porovnání potřebné provést měření celoročně. Jelikož je však celoroční měření finančně nákladné, je třeba zvolit indikativní měření v minimálním rozsahu, které ještě legislativa považuje za postačující, tedy např. jarní, letní, podzimní a zimní měřicí kampaň vždy v rozsahu trvání 2 týdnů (viz Sládeček a kol., 2017. Šíření látek znečišťujících ovzduší v okolí dopravních komunikací, technický dokument ČHMÚ, ev. č. TD000119).

Rozptylová studie (dále RS) k Záměru byla zpracovaná společností PRAGOPROJEKT, a.s., v červenci 2010 jakou součást Dokumentace EIA. Od té doby byla vydána a certifikovaná řada nových metodik a výpočetních postupů:

- Rozptylový výpočet byl proveden metodikou SYMOS'97 novelizovanou v roce 2003 (viz str. 3 RS). Od té doby ale došlo k dalším novelizacím, a to v roce 2006 (použitá verze výpočetního programu tedy byla zastaralá již v době Dokumentace EIA!) a 2013.⁸ V úpravě programu z roku 2013 (vydáno ve Věstníku MŽP 2013/8) byl brán zřetel na aktuální legislativu a nové poznatky v oblasti ochrany čistoty ovzduší. Byly např. odstraněny tabulky poměrů NO₂ a PM₁₀, aktualizovány koeficienty pro liniové zdroje, aktualizovány vzorce pro výpočet maximálních denních imisních koncentrací PM₁₀ a upraven vztah pro výpočet přeměny NO na NO₂. Byl rovněž doplněn postup pro výpočet počtu dní překračujících 24hodinový limit suspendovaných částic PM₁₀ emitovaných z liniových zdrojů (silnic).⁹
- Emise z automobilového provozu byly pro rozptylový výpočet stanoveny programem MEFA v.06 (str. 13 RS). Aktualizace tohoto programu z roku 2013 zahrnuje oproti předchozí verzi např. i výpočet víceemisí ze studených startů, zohlednění rozdílů v produkci emisí těžkých nákladních vozidel v souvislosti s vytížením vozidla, zohlednění otěrů z brzd a pneumatik, rozšíření kategorie lehkých nákladních vozů o lehká nákladní vozidla spalující benzín, rozšíření rozsahu matic vozového parku až do roku 2040 a zahrnutí vozidel emisních úrovní EURO 5 a EURO 6.¹⁰ Zcela nový je nyní program MEFA 20 se dvěma velmi důležitými inovacemi, a to zahrnutím emisí ve skutečném provozu (které se liší od emisí měřených při testech) a vlivu funkce a údržby filtru částic na množství jejich emisí.¹¹
- Pro stanovení sekundární prašnosti (resuspenze) byla použita metodika US EPA AP-42 (str. 13 RS). V prosinci 2015 ale byla vydána nová „Metodika pro výpočet emisí částic pocházejících z resuspenze ze silniční dopravy“ (Centrum environmentálních studií Cenest, Praha). U této metodiky došlo mj. k úpravě stanovení hodnoty sL (zjednodušeně řečeno vyjadřuje množství prachu na vozovce). Tato veličina velmi významně ovlivňuje výslednou výši emise.
- Od roku 2015 je dostupná detailní Metodika pro stanovení produkce emisí znečišťujících látek ze stavební činnosti, která umožňuje provést modelový výpočet pro fázi výstavby Záměru, a to již ve fázi EIA.¹²

Z výše uvedeného plyne, že RS zpracovaná jako příloha Dokumentace EIA nemohla z důvodu dříve chybějících metodik a výpočetních postupů realisticky popsat významné zdroje emisí ze Záměru (např. resuspenze), některé nebyly zahrnuté vůbec (např. otěry brzd a pneumatik, vliv výstavby). Zcela klíčová je nutnost zahrnout do rozptylového výpočtu emise ve skutečném

⁸ <https://www.idea-envi.cz/podpora-symos-97.html>

⁹ Metodická příručka SYMOS'97, aktualizace únor 2014, ČHMÚ Praha, str. 2-3

¹⁰ <https://atem.cz/mefa.php>

¹¹ <https://atem.cz/mefa20.php>

¹² Příkladem jsou RS pro záměry „Silniční okruh kolem Prahy, stavba 511, Běchovice – dálnice D1“ (https://portal.cenia.cz/eiasea/detail/EIA_MZP472) a „I/12 Běchovice – Úvaly“ (https://portal.cenia.cz/eiasea/detail/EIA_MZP473), kde byl také zhodnocen vliv stavebních prací na kvalitu ovzduší již během procesu EIA.

provozu, které jsou významně vyšší než emise zjištěné v laboratorních podmínkách.¹³ Toto vše má bezpochyby vliv na výši vypočteného imisního příspěvku Záměru, který tedy může být v RS z roku 2010 významně podhodnocený. Proto nelze předpokládat, že použitím nových metodik by nedošlo k rozporu nových poznatků a metod posuzování se závěry Dokumentace EIA a že se obecně jedná pouze o zlepšení použitých metodik a výpočtových modelů.¹⁴ Druhým obvyklým předpokladem je, že „v souvislosti s technickým pokrokem ve vývoji motorů a obměnou vozového parku bude pokračovat trend snižování emisí výfukových plynů“ (str. 13 RS). To by ovšem nastalo pouze tehdy, pokud bude nízkých emisí skutečně dosahováno v běžném každodenním provozu, což nebývá.¹⁵ Reálný význam obměny vozového parku z hlediska poklesu emisí z dopravy lze těžko odhadnout, podle informací ČHMÚ nebyla u této problematiky dosud provedena citlivostní studie.¹⁶

RS pro proces posuzování vlivu stavby na životní prostředí by měla být zpracována podle Metodického pokynu MŽP, Odboru ochrany ovzduší, pro vypracování rozptylových studií podle § 32 odst. 1 písm. e) zákona č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší.¹⁷ Tento pokyn v podrobné míře popisuje požadavky na náležitosti RS, což v konečném důsledku zvyšuje její kvalitu a transparentnost. Zde komentovaná RS z roku 2010 řadu požadovaných náležitostí neobsahuje, např. prakticky chybí konkrétní popis výpočtu emisí ze zdrojů a RS je tudíž nepřezkoumatelná.

V souvislosti s dosažením a překročením ročního imisního limitu benzo(a)pyrenu v některých lokalitách dotčeného území¹⁸ se na str. 23 Srovnávací studie píše o „*kompenzačních opatření (např. náhradní výsadba) v dalších stupních projektové dokumentace.*“ V roce 2016 byla vydaná nová Metodika pro kvantifikaci efektu výsadeb vegetačních bariér na snížení koncentrací suspendovaných částic (ATEM/MŽP). Podle ní nevhodně provedené výsadby vegetačních pásů nemusí přinést pozitivní efekt z hlediska čistoty ovzduší. V některých případech se dokonce může dostavit opačný efekt, kdy dojde ke kumulaci znečištění a nárůstu koncentrací. S rostoucí vzdáleností od zdroje emisí také efekt tohoto opatření významně klesá. Proto je třeba vhodnou podobu (šíře pásu, druhové složení, vegetační stupně) izolační zeleně

¹³ O této problematice ve svých odborných vyjádřeních často hovoří prof. Michal Vojtíšek (Centrum vozidel udržitelné mobility, Fakulta strojní, ČVUT v Praze a Katedra vozidel a motorů, Fakulta strojní, Technická univerzita v Liberci), který upozorňuje např. na obcházení emisní legislativy mnohými výrobci osobních automobilů dodávaných na evropský trh. Toto obcházení způsobuje, že taková vozidla mají v běžném provozu výrazně (násobně) vyšší emise, než odpovídá legislativním limitům. Ty jsou vztaženy na předepsané podmínky zkoušek, prováděných ve specializovaných laboratořích. Existuje i řada dalších důvodů pro vyšší emise v reálném provozu. Viz např. str. 6 odborného posouzení / vyjádření k emisím zdravotně rizikových látek z provozu motorových vozidel ve vztahu k ochraně zdraví a pohody bydlení v domě V Holešovičkách 1478/52, Praha 8 ze dne 23.7.2019.

¹⁴ Takto bylo argumentováno např. v prodloužení platnosti stanoviska k posouzení vlivů provedení záměru „Vestecská spojka v úseku Západní komerční zóna Průhonice – silnice II/603“ na životní prostředí ze dne 6. dubna 2020 (č. j.: MZP/2019/710/9877), str. 15-16.

¹⁵ Viz str. 7 odborného posouzení / vyjádření prof. Michala Vojtíška k emisím zdravotně rizikových látek z provozu motorových vozidel ve vztahu k ochraně zdraví a pohody bydlení v domě V Holešovičkách 1478/52, Praha 8 ze dne 23.7.2019.

¹⁶ Odpověď ČHMÚ ze dne 5.6.2020 (č. j. CHMI/411/46/2020) na žádost o informace města Jesenice

¹⁷ Viz vnitřní sdělení MŽP, Odboru ochrany ovzduší, k zahájení zjišťovacího řízení k záměru „Pokračování v hornické činnosti – I. etapa Doly Bílina 2019-2035“, ze dne 26.1.2017. Dostupné na https://portal.cenia.cz/eiasea/detail/EIA_MZP471

¹⁸ Dle aktuálních pětiletých imisních průměrů pro roky 2016-2020 k tomu dochází pouze sporadicky, viz https://www.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/isko/ozko/20petileti/png/BaP/20BaP_regS.png

stanovit již během procesu EIA pomocí výpočtu dle aktuální metodiky, pozitivní efekt zeleně nelze pouze a priori předpokládat.¹⁹

V. Závěr

Hodnocení vývoje imisní zátěže ovzduší znečišťujícími látkami v dotčeném území posuzovaných záměrů bývá v procesech prodlužování platnosti stanovisek EIA metodicky chybné a bez zásadní vypovídající hodnoty. Používané mechanické porovnání odhadnutých hodnot imisních koncentrací ve dvou různých pětiletých obdobích nevede k identifikaci reálných změn v imisní zátěži. Nelze tedy vyslovovat obvyklé závěry, že se „*nejedná (...) o změny podmínek v dotčeném území, které by mohly generovat nové významné vlivy záměru na životní prostředí a veřejné zdraví*“ (str. 6 Prodloužení platnosti stanoviska Záměru).

Lze shrnout, že od doby zpracování Dokumentace EIA došlo ke změně některých metod posuzování, v jejichž důsledku by Záměr mohl mít dosud neposouzené významné vlivy na životní prostředí. Rozptylová studie zpracovaná v roce 2010 jako příloha Dokumentace EIA nemohla z důvodu dříve chybějících metodik a výpočetních postupů řádně zahrnout a popsat významné zdroje emisí znečišťujících látek. Aktuálnější rozptylová studie nebyla zpracována. Není možné, aby případné další prodloužení platnosti stanoviska EIA vycházelo z takto zastaralé rozptylové studie.

Z důvodu výše uvedených skutečností není žádoucí, aby došlo k dalšímu prodloužení platnosti souhlasného stanoviska k posouzení vlivů provedení záměru „D3 – Středočeská část“ na životní prostředí. Je třeba zpracovat nové kvalitní posouzení vlivů tohoto záměru na životní prostředí na základě poznatků o aktuálním stavu dotčeného území a s použitím současného stavu odborných znalostí a metod posuzování.

Ve Spešově, 6.3.2022

RNDr. Alice Dvorská, Ph.D.

Odborná poradkyně a konzultantka v oblasti znečištění ovzduší

Spešov 210

679 02

IČ: 06521304

¹⁹ Viz např. str. 15 dokumentace záměru „CTPark Prague North D8.3, D8.4, D8.5, D8.6“ (https://portal.cenia.cz/eiasea/detail/EIA_STC2248). Výpočtem bylo zjištěno, že realizace zemních valů či vegetačních pásů z důvodu snížení imisní zátěže z provozu areálu u nejbližší obytné zástavby je neefektivní.